

nym wprowadzeniu programu oszczędnego wydatkowania środków budżetowych i przyjęciu Portugalii i Hiszpanii do Wspólnoty.

Dlaczego przytoczono ten przykład? Po prostu dlatego, by wyjaśnić politykę rządu RFN w zakresie nie tylko finansowania Wspólnoty. Rząd federalny zdaje sobie bowiem sprawę z tego, że jego pozycja „płatnika netto” może mieć niekorzystne konsekwencje; w przypadku przyjęcia zasady większości w podejmowaniu decyzji może się bowiem okazać, że RFN znajdzie się pod silną, presją partnerów, by zwiększyć swój udział finansowy. Odmowa zaś może prowadzić do izolacji RFN w łonie Wspólnoty. RFN nie ma bowiem możliwości szerszego transferu środków za pośrednictwem budżetu, szczególnie gdy się zważy fakt, że stanowi on około 1% produktu globalnego krajów członkowskich i około 3% ich środków budżetowych. Jest to niewiele i możliwości ich zwiększenia wymagają zasadniczych reform, na co brak woli politycznej ze strony państw członkowskich. W raporcie grupy Mac-Dougalla wskazuje się na to, że budżet powinien stanowić 2,5% produktu globalnego Wspólnoty. Do spełnienia tego postulatu jeszcze daleko. Dlatego RFN może znaleźć się pod coraz silniejszą presją swoich partnerów, by zwiększyła udział w finansowaniu. Zwiększenie zaś tego udziału może doprowadzić do konfliktu wewnątrz RFN na tle wyrównania finansowego (*Finanzausgleich*) między związkami, krajami i gminami (horyzontalne i wertykalne).

Można jeszcze krótko tylko wskazać na rolę marki w koszyku walut ECU. Marka stanowi 32,07% całego koszyka, co daje wyobrażenie o roli RFN w kształtowaniu stosunków walutowych Wspólnoty, zwłaszcza w przypadku dewaluacji lub rewaloryzacji poszczególnych walut narodowych.

Można zatem twierdzić, że rola RFN w kształtowaniu systemu finansowego Wspólnot jest znaczna i zapewne przybierać będzie w przyszłości na znaczeniu, co w dużym stopniu uzależnione jest od jej położenia gospodarczego.

ANDRZEJ KOMAR

REPUBLIKA FEDERALNA NIEMIEC JAKO UCZESTNIK WSPÓLNEGO RYNKU ROLNEGO KRAJÓW EWG

Rządy państw zachodnioeuropejskich, obecnych członków Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, mają za sobą wieloletnie tradycje w realizacji interwencjonizmu rolnego. Ingerują one od dziesięcioleci w dziedzinę rolnictwa i obrotu rolnego dla osiągnięcia celów uznawanych w danym kraju i okresie za najbardziej istotne. Zróżnicowanie przyrodniczych, ekonomicznych, społecznych, a także politycznych warunków funkcjonowania rolnictwa i pozostałych ogniw kompleksu gospodarki żywnościowej, jak również zmienność tych warunków spowodowały, że — obok podobnych celów i środków ich realizacji — wykształciły się także i utrwaliły w poszczególnych krajach właściwe im środki, cele i metody polityki rolnej oraz specyficzne struktury produkcji rolnej.

Wysoki stopień zróżnicowania pod względem prowadzonej przez rzą-

dy polityki rolnej, jak też materialnych efektów działalności gospodarczej w rolnictwie (m.in. stopnia samowystarczalności żywnościowej, sytuacji w zakresie parytetu dochodów, poziomu wydajności i kosztów produkcji rolnej, struktury gospodarstw i asortymentowej struktury produkcji) cechował również szóstkę krajów, które przystępując do EWG podjęły decyzję o utworzeniu wspólnego rynku rolnego, tj. Francję, RFN, Włochy i kraje Beneluksu. Stąd wspólna polityka rolna stanowiła od początku najtrudniejszy przedmiot negocjacji pomiędzy krajami założycielskimi Wspólnoty, stwarzała też zawsze wiele przeszkód w osiągnięciu porozumienia w toku negocjacji nad rozszerzeniem EWG najpierw o trzy dalsze kraje członkowskie — Danię, Irlandię i Wielką Brytanię (od 1973 r.), a następnie o Grecję (od 1981 r.) i ostatnio o Hiszpanię i Portugalię (od 1986 r.).

W literaturze ekonomicznej można się spotkać z poglądem, że szczególna trudność uzgodnienia wspólnej polityki rolnej zarówno z pierwotnymi, jak i dalszymi krajami członkowskimi EWG spowodowana jest nie tylko tym, że w większym stopniu niż pozostałe dziedziny polityki gospodarczej przechodzi ona w gestię organów wspólnorynkowych. Inna, nie mniej ważna przyczyna tych trudności wynika z faktu, że problemy rolnictwa we współczesnych państwach przemysłowych nie znalazły dotąd nigdzie w pełni zadowalającego rozwiązania¹.

Formułując w Traktacie Rzymskim główne cele wspólnej polityki rolnej, przyszlizli uczestnicy EWG musieli brać pod uwagę nie tyle dotychczasowe priorytety narodowych polityk rolnych krajów członkowskich, co aktualną sytuację oraz przewidywany rozwój kompleksu gospodarki żywnościowej, a w szczególności rolnictwa w krajach członkowskich. Nie mogli więc eksponować dominującego uprzednio w narodowych politykach rolnych celu zwiększenia stopnia samowystarczalności żywnościowej². Tym bardziej, że w czasie gdy idea integracji rynku rolnego w ramach EWG przybrała już konkretne formy organizacyjne, głównym przedmiotem troski stał się problem nadwyżek wielu produktów rolnych strefy umiarkowanej, a głównym celem — zagwarantowanie pożądanego poziomu dochodów rolników³.

Stąd też w pełni zrozumiałe jest wysunięcie w Traktacie Rzymskim na pierwsze miejsce innego niż samowystarczalność celu polityki rolnej, a mianowicie podniesienie poziomu wydajności w rolnictwie w drodze wprowadzania postępu technicznego i racjonalizacji procesów gospodarczych oraz zwiększenie na tej podstawie dochodów ludności rolniczej i poprawę ich sytuacji materialnej. Jako dalsze istotne cele tej polityki uznano stabilizację rynku rolnego, zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego oraz dostarczenie społeczeństwu niezbędnych produktów żywnościowych po umiarkowanych cenach⁴.

¹ Por. H. v. Verschuer, *Die EG und ihre Agrarpolitik*. [W:] *Der Fischer Weltalmanach — Zahlen, Daten, Fakten, Hintergründe '86*, Frankfurt/Main 1985, s. 54.

² Por. S. Albinowski, *EWG a rynek światowy*. Warszawa—Poznań 1965, s. 138.

³ Por. M. Chęciński, *Integracja rolnictwa EWG*. Warszawa 1968, ss. 13-14.

⁴ Por. E. Guth, G. Jarchow, *Agrarprobleme der EG*. [W:] *Der Fischer Weltalmanach... '86, op. cit.*, s. 58.

Powstaje pytanie, czy i w jakiej mierze cele te były zbieżne z ówczesnymi, autonomicznymi celami polityki rolnej RFN, jednego z najbardziej — obok Włoch — deficytowych w zakresie żywności krajów EWG. Jest również interesujące, jak przebiegała realizacja wspólnej polityki rolnej oraz jakie są efekty osiągnięte przez zachodniemieckie rolnictwo w okresie przynależności tego kraju do EWG.

Aby udzielić odpowiedzi na powyższe pytania, należy uprzednio scharakteryzować w ogólnym choćby zarysie sytuację zachodniemieckiego rolnictwa w okresie poprzedzającym przystąpienie RFN do EWG. Na podstawie materiałów statystycznych i innych źródeł można stwierdzić, że w roku gospodarczym 1957/1958 rolnictwo absorbowowało znaczną część ogólnych zasobów siły roboczej, liczba bowiem zatrudnionych w rolnictwie pracowników stałych wynosiła 3 820 tys. osób, a liczba pracowników sezonowych — 2 023 tys. osób. Zatrudnienie na 100 ha użytków rolnych wynosiło 22 osoby, z dużym jednak zróżnicowaniem w zależności od wielkości gospodarstwa: w małych gospodarstwach o powierzchni 0,5 - 2,0 ha przekraczało ono 70 osób na 100 ha, a w największych, o powierzchni ponad 50 ha wynosiło zaledwie około 10 osób⁵. Rolnictwo to było rozdrobnione, przeciętna bowiem powierzchnia gospodarstw powyżej 1 ha wynosiła około 10 ha, nadal względnie zacofane (mimo realizacji „Zielonych Planów”) i mało efektywne w porównaniu z sąsiednimi krajami o wysokiej kulturze rolnej i wydajności w rolnictwie (Dania, Holandia, Belgia). Procentowy udział zatrudnionych w rolnictwie w ogólnej liczbie osób czynnych zawodowo był wysoki; w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych wynosił 23%, podczas gdy udział rolnictwa w tworzeniu dochodu narodowego szacowano wówczas na 11%⁶.

Chociaż globalna produkcja rolna w RFN już w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych przekroczyła poziom przedwojenny (w roku gospodarczym 1954/1955 o około 23%), w wielu dziedzinach produkcji, jak zboża pastewne, tłuszcze roślinne, owoce i warzywa występował nadal duży niedobór podaży z produkcji krajowej, uzupełniany importem⁷. Deficyt wielu asortymentów produktów rolnych utrzymywał się zresztą przez wiele lat. O jego skali w pierwszych latach istnienia EWG (1959/60 — 1963/64) świadczy fakt, że 20 - 25% globalnego zapotrzebowania na żywność pokrywano importem. A oto dane obrazujące stopień samowystarczalności RFN w zakresie podstawowych artykułów rolnych, na tle EWG „szóstki”⁸ (w procentach)⁸.

Jak widać, stopień samowystarczalności RFN był bardzo wysoki w przypadku ziemniaków, masła, mięsa wieprzowego, wołowego i cielęcego, bardzo zaś niski w przypadku tłuszczów i olejów oraz drobiu, a umiarkowanie wysoki (60 - 80% zapotrzebowania) w przypadku zbóż, owciców i warzyw oraz jaj i serów. Z danych tych wynika również, że we wszystkich asortymentach, z wyjątkiem zbóż pastewnych, stopień samowystarczalności EWG „szóstki” był znacznie wyższy niż w RFN, przy

⁵ W. Radkiewicz, *Rolnictwo w gospodarce Niemiec Zachodnich*. Poznań 1966, s. 72 oraz tabele na ss. 163 - 164.

⁶ Por. M. Chęciński, *op. cit.*, tabela 1 na s. 17.

⁷ Por. *ibidem*, ss. 15 - 17.

⁸ Por. W. Radkiewicz, *op. cit.*, s. 38 oraz tabela 23 na s. 174.

Wyszczególnienie	RFN	EWG
Pszenica	76	94
Pozostałe zboża	77	77
Zboża ogółem	76	84
Ziemniaki	99	101
Cukier	89	98
Warzywa	74	105
Owoce świeże	73	95
Mięso wołowe i cielęce	87	92
Mięso wieprzowe	95	99
Drób	40	90
Jaja	62	92
Ser	77	99
Masło	94	102
Tłuszcze i oleje	27	37

czym w kilku przypadkach produkcja przekraczała zapotrzebowanie wewnętrzne (ziemniaki, warzywa, masło) lub prawie mu dorównywała (mięso wieprzowe, cukier, sery).

Na podstawie bardziej szczegółowych danych można stwierdzić, że Holandia dysponowała dużymi nadwyżkami eksportowymi ziemniaków, warzyw i owoców, wszystkich rodzajów mięsa, jaj, serów i masła, Belgia z kolei nadwyżkami cukru, warzyw, mięsa wieprzowego, drobiu oraz jaj, Francja nadwyżkami zbóż, masła i serów, a Włochy nadwyżkami warzyw i owoców⁹. Wszystkie więc deficytowe w RFN produkty rolne strefy umiarkowanej — z wyjątkiem tylko tłuszczów i olejów — były przedmiotem eksportu z sąsiednich krajów Wspólnoty i mogły być, a w dużej mierze także były, importowane do RFN (choć część importu pochodziła z krajów trzecich). Fakt ten mógł determinować politykę kształtowania rozmiarów i struktury produkcji rolnej w RFN w kierunku ograniczania, a przynajmniej nieforsowania rozwoju produkcji krajowej tych asortymentów, które — zgodnie z zasadą specjalizacji międzynarodowej i międzynarodowego podziału pracy — mogły być nadal importowane z krajów dysponujących korzystnymi ekonomicznymi warunkami produkcji i ponoszących niższe jednostkowe koszty produkcji, w tym z krajów Wspólnoty.

W praktyce jednak RFN kontynuowała zapoczątkowany w Niemczech od 1880 r. protekcjonizm agrarny państwa w handlu zagranicznym, mający na celu ochronę własnych producentów przed konkurencją tańszych artykułów pochodzących z importu. W miarę wzrostu różnic w warunkach i kosztach produkcji na niekorzyść rolnictwa zachodniemieckiego wprowadzono — obok ceł — inne, parataryfowe i pozataryfowe bariery dostępu zagranicznych produktów rolnych do RFN. Polityka protekcyjna w handlu zagranicznym, realizowana tradycyjnie w ramach walki o autarkię żywnościową, miała swe źródło w wyższych kosztach produkcji rolnej, ponadto jednak wynikała z dążenia do częściowej przy-

⁹ Por. *ibidem*.

najmniej rekompensaty upośledzenia rynkowego rolników niemieckich na skutek ich wyzysku przez monopole ze sfery pośrednictwa¹⁰.

Stopień protekcjonizmu, określony w przybliżeniu na podstawie różnicy pomiędzy cenami światowymi a cenami wewnętrznymi płaconymi producentom rolnym, był w RFN wyższy niż w pozostałych krajach EWG. W latach 1957 - 1959 ceny wewnętrzne trzody chlewnej i bydła przekraczały w RFN o 20 - 30% poziom cen na rynku światowym, ceny pszenicy, jęczmienia, cukru i jaj o 30 - 40%, a ceny mleka o 50 - 60%. Jedynie we Włoszech mierzony w ten sposób stopień protekcjonizmu rolnego był prawie równie wysoki jak w RFN¹¹. W roku gospodarczym 1959/1960 poziom cen płaconych producentom rolnym był w RFN o 8,8% wyższy niż w Belgii, o 16,5% wyższy niż we Francji i o 17,5% wyższy niż w Holandii¹².

Mimo relatywnie wysokich cen płaconych producentom rolnym, stopień dysparytetu dochodów ludności zatrudnionej w rolnictwie i przemyśle RFN był znaczny. W okresie tworzenia EWG oraz w pierwszych latach jej funkcjonowania dochód lub płaca przypadające średnio na jedną osobę zatrudnioną w rolnictwie (chodzi o tzw. pełną siłę roboczą) wynosiły około 70% wysokości średniej płacy nominalnej wybranych grup robotników przemysłowych (tzw. *Vergleichslohn*)¹³.

Sumując główne cechy rolnictwa zachodniemieckiego przed przystąpieniem RFN do EWG można stwierdzić, że było to rolnictwo rozdrobnione, stosunkowo zacofane, wychodzące dopiero ze stadium manufakturowego, rolnictwo o relatywnie wysokich jednostkowych kosztach produkcji i monopolistycznym otoczeniu, dostarczające zaledwie 70 - 80% wewnętrznego zapotrzebowania na produkty rolne strefy umiarkowanej, chronione przez liczne środki polityki protekcyjnej i nie gwarantujące mimo to pełnego parytetu dochodów ludności rolniczej i zatrudnionej poza rolnictwem.

Podobnie jak inne kraje, które zdecydowały się przystąpić do EWG, również RFN stanęła wobec konieczności przystosowania się do warunków konkurencji na wspólnym rynku rolnym. Bezpośrednią konsekwencją tej decyzji było przede wszystkim bardziej niż uprzednio obfite finansowanie rolnictwa, zwłaszcza wzrost nakładów na mechanizację (przyspieszone tempo „rewolucji traktorowej”) i chemizację rolnictwa (nawozy sztuczne, środki ochrony roślin) jeszcze przed utworzeniem wspólnego rynku rolnego. Głównym efektem zwiększonych nakładów finansowych miało się stać podniesienie technologicznej wydajności ziemi, wzrost wydajności pracy w rolnictwie, a w szczególności obniżka jednostkowych kosztów produkcji rolnej w celu poprawy słabej uprzednio pozycji kon-

¹⁰ Udział przedsiębiorstw ze sfery pośrednictwa w ogólnej sumie wydatków ludności na towary spożywcze w RFN w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych, określany jako marża pośrednictwa, wynosił około 50%. Część tej marży stanowiły wysokie zyski przedsiębiorstw pośredniczących. Por. *ibidem*, ss. 30 - 35.

¹¹ Por. S. Albinowski, *op. cit.*, s. 145.

¹² Por. W. Radkiewicz, *op. cit.*, s. 38 oraz tabela 24 na s. 175.

¹³ Por. *ibidem*, tabela 3 na ss. 161 - 162.

kurencyjnej RFN na rynku międzynarodowym, w tym także na rynku EWG.

Jak często się podkreśla, wspólna polityka rolna rodzi więcej konfliktów i wymaga nieporównanie więcej kompromisów niż pozostałe dziedziny gospodarki państw członkowskich Wspólnego Rynku, a sposób zorganizowania wspólnego rynku rolnego jest skomplikowany i zróżnicowany w zależności od grupy towarowej. Wspólny jest jednak nadrzędny cel polityki rolnej, która winna doprowadzić do swobody obrotów artykułami rolnymi pomiędzy krajami EWG i podtrzymania wewnątrz wspólnego rynku jednolitego, a zarazem względnie wysokiego w porównaniu z cenami światowymi poziomu cen wewnętrznych.

Polityka taka jest realizowana głównie poprzez: 1) interwencyjne zakupy rządowe produktów rolnych na rynku państw członkowskich, w przypadku gdy ich ceny spadają do poziomu określonego z góry przez organy EWG; 2) specyficzny system ochrony cen na wspólnym rynku rolnym przed konkurencją importu z krajów trzecich, m.in. za pomocą szczególnie skutecznego środka ochrony — opłat wyrównawczych; 3) subwencje eksportowe stosowane przy wywozie poza obszar Wspólnego Rynku, w celu dostosowania wyższych cen artykułów eksportowanych z krajów EWG do niższego poziomu cen światowych. Jest to polityka bardzo kosztowna, a jej finansowanie wywołuje powtarzające się przy każdej okazji sprzeczności ze strony państw, które są *per saldo* donatorami środków finansowych netto do wspólnego budżetu EWG i tym samym do Wspólnego Funduszu Rolnego (FEOGA), pochłaniającego znaczną część, bo blisko 70% całego budżetu Wspólnoty. Donatorem jest przede wszystkim RFN, a od czasu rozszerzenia Wspólnego Rynku — także Wielka Brytania¹⁴.

Pomijając chwilowo bardziej szczegółową analizę ponoszonych przez RFN kosztów finansowania rolnictwa w ramach wspólnej polityki rolnej, należy przede wszystkim ocenić skuteczność jej poczynań w dziedzinie realizacji celów sformułowanych w Traktacie Rzymskim. Ocenę tę wypada rozpocząć od problemu samowystarczalności żywnościowej, cel ten bowiem był realizowany pomimo braku formalnych postanowień o autarkicznej polityce rolnej EWG w tym dokumencie. Można przy tym przyjąć, że sformułowany w Traktacie *expressis verbis* cel, jakim jest zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego, jest w dużej mierze zbieżny z dążeniem do autarkii (nie w pełni jednak, bo bezpieczeństwo żywnościowe można osiągnąć kojarząc prawidłowo politykę produkcyjną z polityką importową)¹⁵.

Rezygnując — z różnych przyczyn — z charakterystyki ewolucji stopnia samowystarczalności żywnościowej RFN w kolejnych latach jej uczestnictwa w EWG i ograniczając się do stanu osiągniętego po 25 latach istnienia Wspólnoty, można podać następujące dane obrazujące stopień

¹⁴ Por. *Początek negocjacji budżetowych w EWG*. „Rynki Zagraniczne” nr 113/1985, s. 1.

¹⁵ S. Albinowski stwierdza, że Układ Rzymski nie zawiera sformułowanych *expressis verbis* postanowień o autarkicznej polityce rolnej, dodaje jednak, że polityka ta wykazuje wyraźne tendencje autarkiczne. Por. S. Albinowski, *op. cit.*, s. 138.

samowystarczalności w zakresie głównych produktów strefy umiarkowanej w roku gospodarczym 1982/1983, w procentach ¹⁶.

Wyszczególnienie	Procent
Pszenica	112
Jęczmień	102
Zboża ogółem	96
Cukier	147
Warzywa	38
Owoce świeże	35
Mięso wołowe i cielęce	111
Mięso wieprzowe	86
Drób	62
Jaja	71
Ser	101
Masło	131
Mleko w proszku	248

Porównując te wielkości z danymi dotyczącymi stopnia samowystarczalności w początkowym okresie istnienia EWG, można stwierdzić znaczny jej wzrost i pojawienie się nadwyżek eksportowych w wielu asortymentach, zwłaszcza w grupie produktów zwierzęcych (mleko w proszku, masło, mięso wołowe i cielęce) i niektórych produktów roślinnych (cukier, pszenica) oraz utrzymywanie się dużych deficytów niektórych produktów roślinnych (warzywa i owoce), a także mniejszych już deficytów kilku produktów zwierzęcych (wieprzowina, drób, jaja).

Tak zróżnicowany stopień samowystarczalności jest przyczyną utrzymywania się dużego importu niektórych produktów rolnych, a zarazem eksportu innych produktów. Pozycję RFN na międzynarodowym rynku towarów żywnościowych w 1983 r. obrazuje poniższe zestawienie ¹⁷.

Wyszczególnienie	Wartość importu w mln DM	Wartość eksportu w mln DM
Żywność ogółem	38 592	18 876
w tym: warzywa i owoce	12 172	1 501
(razem z południowymi)		
kawa, herbata, kakao	5 969	1 987
zboża i przetwory zbożowe	3 108	2 022
mięso i produkty mięsne	5 254	3 031
produkty mleczarskie i jaja	4 244	4 821
pozostałe produkty	7 845	5 514

¹⁶ Dane z *Diercke Weltstatistik 84/85*. München und Braunschweig 1984, s. 17. Można dodać, że od tego czasu stopień samowystarczalności RFN uległ dalszemu zwiększeniu. Por. „Rynki Zagraniczne” roczniki 1985 i 1986, różne numery.

¹⁷ Por. *ibidem*, s. 26. Dane w zestawieniu nie obejmują napojów i tytoniu, które także były znaczącym przedmiotem obrotów w handlu zagranicznym RFN. W 1983 r. wartość ich importu wynosiła 4 209 mln DM, a wartość eksportu 2 836 mln DM.

RFN jest jednym z największych światowych importerów żywności, a równocześnie jednym z największych eksporterów; pod względem wartości eksportu rolnego zajmuje ona czwarte miejsce w świecie; wyprzedzają ją tylko USA, Francja i Holandia. Trzeba dodać, co zresztą widać na zestawieniu obrotów, że w imporcie żywności do RFN dominują produkty roślinne, zwłaszcza artykuły pochodzące ze strefy tropikalnej czy śródziemnomorskiej, w eksporcie zaś — produkty zwierzęce.

Nie ulega wątpliwości, że źródłem rozwoju sektora żywnościowego RFN są przede wszystkim mechanizmy rynkowe uruchomione przez utworzenie Wspólnego Rynku. Powstanie EWG otworzyło bowiem chłonny rynek zachodniemiecki dla produktów rolnych eksportowanych przez pozostałe kraje Wspólnoty. Aby więc sprostać rosnącej konkurencji, sektor żywnościowy RFN zaangażował znaczne środki techniczne i kapitałowe, dzięki czemu jego zdolności produkcyjne szybko przekroczyły potrzeby rynku wewnętrznego. Dodatkowymi czynnikami eksportu rolnego są: agresywna polityka marketingowa, wysoka jakość produktów, skuteczne metody marketingowe i szeroka infrastruktura handlowa, jak również nadal dość znaczne rozdrobnienie producentów oraz będąca jego pochodną bogata i różnorodna paleta wyrobów¹⁸.

Przechodząc z kolei do oceny stopnia realizacji głównego w Traktacie Rzymskim celu wspólnej polityki rolnej, za jaki uznano podniesienie poziomu wydajności pracy w rolnictwie w drodze wprowadzania postępu technicznego i racjonalizacji procesów gospodarczych, trzeba uznać osiągnięcia RFN za bardzo duże. Przyjmując za główne mierniki postępu technicznego mechanizację prac polowych mierzoną spadkiem liczby koni i zwiększonym zastosowaniem ciągników oraz wzrost zużycia nawozów sztucznych, można podać następujące dane obrazujące przebieg tych procesów¹⁹.

Wyszczególnienie	Lata			
	1950	1960	1970	1982
Liczba koni w tys. sztuk	1629	814	254	364
Liczba ciągników w tys. sztuk	139	857	1371	1465
Przypadająca na 1 ciągnik:				
— powierzchnia użytków rolnych w ha	102,0	16,6	9,9	8,3
— powierzchnia gruntów ornych w ha	62,2	9,9	8,5	5,1
Zużycie nawozów sztucznych w kg/ha				
— użytków rolnych	97	159	238	266
— gruntów ornych	159	266	400	434

Porównanie z pozostałymi krajami EWG wskazuje, że stopień mechanizacji rolnictwa, mierzony powierzchnią użytków rolnych i gruntów ornych (wraz z sadami) przypadających na jeden traktor, jest w RFN wyższy niż w pozostałych krajach Wspólnoty (a nawet w świecie, z wyjątkiem Japonii), podczas gdy większe niż w RFN zużycie nawozów sztucznych występuje tylko w Holandii oraz Belgii i Luksemburgu. Tempo

¹⁸ Por. RFN eksporterem żywności. „Rynki Zagraniczne” nr 9/1986, s. 2.

¹⁹ Dane z *Rocznika Statystyki Międzynarodowej 1984*. Warszawa, tabele: 49 na ss. 238 - 239, 59 na s. 255 i 60 na s. 258.

wzrostu tego zużycia w RFN w latach 1950 - 1982 było jednak szybsze niż w wymienionych krajach, które już dawno osiągnęły wysoki poziom nawożenia²⁰.

Wzrost nakładów finansowych na środki produkcji rolnej, w tym na plonotwórcze nawozy sztuczne, dał znaczący przyrost plonów głównych ziemioplodów, na co wskazują zestawione niżej dane²¹.

Wyszczególnienie	Plony w q/ha w latach		Wskaźnik wzrostu 1956 - 1960 = 100
	1956 - 1960	1981 - 1983	
Pszenica	31,9	53,3	167
Zyto	26,4	37,2	141
Jęczmień	29,3	44,4	152
Owies	26,0	39,2	151
Kukurydza	26,7	62,7	235
Ziemniaki	227	283	125
Buraki cukrowe	369	544	147
Rzepak	20,8	26,1	125

Z tego samego źródła wynika, że poziom plonów osiąganych w ostatnich latach w RFN jest nadal nieco niższy, aniżeli w takich krajach Wspólnoty jak Belgia, Dania, Holandia czy Wielka Brytania, ale wyższy niż we Francji i pozostałych krajach EWG „dziesiątki”, a tym bardziej obecnej „dwunastki”.

W okresie przynależności do Wspólnoty nastąpił również w RFN znaczny rozwój hodowli zwierząt gospodarskich, z wyjątkiem owiec oraz koni, dzięki zaś poprawie produktywności uzyskano nadspodziewanie wysoką dynamikę wzrostu produkcji zwierzęcej. Zmiany w tej dziedzinie obrazują kolejne zestawienia.

Wyszczególnienie	Zwierzęta gospodarskie na 100 ha użytków rolnych				Wskaźnik 1950 = 100
	w sztukach w latach: ²²				
	1950	1960	1970	1983	
Bydło	79,0	87,6	105,0	124,0	157
Trzoda chlewna	84,2	104,0	142,0	184,0	219
Owce	14,3	7,6	6,2	9,6	67
Konie	11,5	5,7	1,9	3,0	26
Zwierzęta gospodarskie w przeliczeniu na sztuki duże		89,6	106,0	127,0	

Biorąc pod uwagę ostatnią z podanych wielkości, tj. zwierzęta gospodarskie w przeliczeniu na sztuki duże (do przeliczenia przyjęte zostały następujące współczynniki: bydło — 0,8, trzoda chlewna — 0,15, owce i kozy — 0,08), należy zauważyć, że dużo większą niż RFN obsadę

²⁰ Por. *ibidem*.

²¹ Por. *ibidem*, tabele 5 - 9 na ss. 198 - 206, 14 na s. 210, 16 na s. 214 i 18 na s. 216.

²² Por. *ibidem*, tabele 50 - 51 na ss. 240 - 241.

na 100 ha użytków rolnych miały w 1983 r. tylko trzy kraje Wspólnoty — Holandia (296 sztuk) oraz Belgia i Luksemburg (213 sztuk), a nieco tylko lepszą obsadę miała Dania (132 sztuki). Większość krajów EWG pozostawała pod tym względem daleko w tyle za RFN (np. Francja — 69,6 sztuk, Grecja — 20,8 sztuk, Hiszpania — 23,6 sztuk, Irlandia — 100 sztuk, Portugalia — 44,1 sztuk, Wielka Brytania 79,8 sztuk i Włochy — 54,2 sztuk)²³.

Wyszczególnienie	Produkcja mięsa, mleka i jaj w tys. ton w latach: ²⁴				Wskaźnik 1948 - 52 = 100
	1948 - 52	1960	1970	1980	
Mięso ogółem	1 407	3 007	4 546	5 936	422
w tym: wołowe i cielęce	548	1 022	1 322	1 446	264
wieprzowe	828	1 905	2 652	3 723	450
drobiowe	42	100	258	380	905
Mleko krowie	12 943	19 250	21 856	27 000	209
Jaja kurze	218	450	900	775	356

Porównanie danych obrazujących tendencje w produkcji różnych rodzajów mięsa z danymi o uzyskanym już stopniu samowystarczalności pozwala domniemywać, że dzięki bardzo wysokiej dynamice produkcji mięsa wieprzowego, a zwłaszcza drobiowego, pełne zaspokojenie popytu produkcją krajową jest już bliskie. Natomiast jaja, których produkcja w latach siedemdziesiątych wyraźnie malała, pozostaną zapewne nadal przedmiotem importu z pobliskich krajów Wspólnoty, zwłaszcza z Holandii. Co się zaś tyczy mleka, którego ogromne nadwyżki w postaci mleka w proszku gromadzą się od lat nie tylko w RFN, ale także w innych krajach Wspólnoty, można oczekiwać zahamowania wzrostu, a nawet spadku produkcji w wyniku podjętych już w EWG odpowiednich środków polityki regulowania produkcji rolnej²⁵. Cel ten jednak będzie realizowany raczej powoli, jeśli się zważy, że wzrost produkcji mleka wynika w dużym stopniu z poprawy produktywności; udój mleka od jednej krowy zwiększył się w RFN w latach 1960 - 1983 z 3400 do 4956 litrów rocznie, ale nie osiągnął jeszcze poziomu duńskiego (5414 l), holenderskiego (5333 l) czy brytyjskiego (5188 l)²⁶, co wskazuje na istnienie rezerw wzrostu produkcji.

Powyższą charakterystykę produktywności rolnictwa RFN można uzupełnić bardziej syntetycznymi liczbami obrazującymi efekty osiągnięte w tym kraju na tle całej Wspólnoty. Oto one: na początku lat osiemdziesiątych użytki rolne RFN stanowiły 12,1% użytków całego EWG, a grunty orne wraz z sadami — 13,6%. W tym samym czasie produkcja rolnictwa

²³ Por. *ibidem*, tabela 51 na s. 241.

²⁴ Por. *ibidem*, tabele 52 - 54 na ss. 242 - 251.

²⁵ Por. *Stabilizacja światowej produkcji mleka*. „Rynki Zagraniczne” nr 81/1985, s. 1.

²⁶ Por. *Rocznik Statystyki Międzynarodowej 1984, op. cit.*, s. 254.

zachodniemieckiego stanowiła 18,4⁰/₀ analogicznej produkcji krajów Wspólnoty, z tym że produkcja mięsa wieprzowego aż 29,9⁰/₀, buraków cukrowych 23,1⁰/₀, mięsa wołowego i cielęcego 22,5⁰/₀, mleka 21,5⁰/₀, zbóż 18,9⁰/₀, owoców 18,7⁰/₀, jaj kurzych 17,9⁰/₀; tylko produkcja drobiu (8,5⁰/₀) oraz produkcja warzyw (6,0⁰/₀) były relatywnie niższe²⁷.

Scharakteryzowane wyżej spektakularne efekty produkcyjne zostały osiągnięte w warunkach malejącego zatrudnienia w rolnictwie. W roku gospodarczym 1960/1961 liczba w pełni zatrudnionych w rolnictwie wynosiła 2 415 tys. osób, a w 1980/1981 r. już tylko 884 tys. osób. Produkcja zaś środków żywnościowych ogółem wzrosła w tym samym czasie z 49,4 do 69,5 mln ton jednostek zbożowych (produkcja roślinna z 12,6 do 13,6 mln ton, a produkcja zwierzęca z 36,8 do 55,9 mln ton)²⁸, co oznacza wzrost produkcji środków żywności na jednego zatrudnionego w rolnictwie z 20,45 do 78,62 ton, czyli prawie czterokrotnie. Sformułowane w Traktacie Rzymskim zadanie wydajnego podniesienia wydajności pracy w rolnictwie było więc realizowane w RFN w zadowalającym stopniu.²⁹

Osiągnięcia w dziedzinie wzrostu wydajności pracy w rolnictwie są tym bardziej godne podkreślenia, że dokonywały się one w warunkach gospodarki rolnej rozdrobnionej, mimo że w badanym okresie nastąpiły dość istotne przekształcenia strukturalne. Przede wszystkim wyraźnie zmalała liczba średnich (10 - 20 ha), a zwłaszcza drobnych (2 - 10 ha) i karłowatych (0,5 - 2,0 ha) gospodarstw rolnych, zwiększyła się natomiast liczba gospodarstw dużych (20 - 50 ha) i największych (powyżej 50 ha)³⁰. O zmianach struktury gospodarstw rolnych według powierzchni użytków rolnych świadczą następujące dane (liczby podane w nawiasach dotyczą odsetka powierzchni gruntów znajdujących się w posiadaniu danej grupy gospodarstw)³¹.

Wyszczególnienie	W procentach ogółu gospodarstw i ogólnej powierzchni gruntów (w nawiasach)	
	1960 rok	1981 rok
Gospodarstwa o powierzchni:		
1,0 - 4,9 ha	44,5 (12,5)	32,1 (5,3)
5,0 - 9,9 ha	24,8 (19,2)	18,5 (8,7)
10,0 - 19,9 ha	20,7 (30,9)	22,6 (21,2)
20,0 - 49,9 ha	8,8 (27,1)	22,7 (43,9)
50,0 i więcej ha	1,2 (10,3)	4,1 (20,9)

Proces koncentracji spowodował, że średnia wielkość gospodarstwa rolnego zwiększyła się w RFN w latach 1970 - 1983 z 11,7 do 16,1 ha, mimo spadku w tym okresie ogólnej powierzchni gospodarstw rolnych z 12,6

²⁷ Por. *Diercke Weltstatistik 84/85, op. cit.*, s. 17.

²⁸ Por. *ibidem*, ss. 15 - 17.

²⁹ Por. N. Lehman, *Wpływ integracji na zmiany strukturalne w krajach EWG*. W: *Ekonomiczna efektywność zachodnioeuropejskich integracji*. Poznań 1976, ss. 53 - 55.

³⁰ Por. *Diercke Weltstatistik 84/85, op. cit.*, wykres na s. 18.

³¹ Dane z *Rocznika Statystyki Międzynarodowej 1984, op. cit.*, tabela 3 na s. 195.

do 12,0 mln ha³². Nie są to więc nadal — średnio biorąc — gospodarstwa duże, zarówno w porównaniu z wieloma innymi krajami Wspólnoty, jak też w szczególności z wielkimi obszarowo gospodarstwami rolnymi na innych kontynentach (np. w USA). Dalszy rozwój procesu koncentracji ziemi w rolnictwie zachodnioniemieckim stworzy przesłanki do przyspieszonego wzrostu wydajności pracy w rolnictwie tego kraju.

Na tle zarysowanych przemian można z kolei przejść do oceny stopnia realizacji następnego celu sformułowanego w Traktacie Rzymskim i odpowiedzieć na pytanie, czy postęp techniczny i wzrost wydajności pracy oraz racjonalizacja struktury rolnej w RFN przyczyniły się do likwidacji dysparytetu dochodów — zjawiska powszechnego w krajach kapitalistycznych (i nie tylko tam)³³. Na podstawie danych statystycznych można stwierdzić pewną poprawę parytetu, ponieważ przeciętny dochód w rolnictwie, stanowiący w roku 1957/1958 około 74% przeciętnej nominalnej płacy w przemyśle, wzrósł w roku 1964/1965 do blisko 78%, a w najlepszym okresie lat siedemdziesiątych był jeszcze wyższy³⁴. Mimo okresowej poprawy tych relacji nie osiągnięto jednak nigdy pełnego parytetu dochodów, a w ostatnich latach sytuacja materialna zachodnioniemieckich rolników, zwłaszcza drobnych, wykazywała pogorszenie (por. aneks — tab. 2).

W toku debaty parlamentarnej na temat rolnictwa w 1985 r. opozycja uznała bilans polityki rolnej obecnego rządu RFN za całkowicie negatywny. Dochody rolników obniżyły się bowiem w 1984 r. o około 18% w stosunku do roku poprzedniego, osiągając tym samym najniższy poziom od 1974 r. Aby ten wyjątkowo silny spadek dochodów skompensować, konieczne byłoby jego zwiększenie w 1985 r. o co najmniej 20%, tymczasem — według opinii ministra — oczekiwano wzrostu w przedziale zaledwie 6-10%. Minister rolnictwa zresztą przyznał, że polityka rolna EWG nie jest korzystna dla zachodnioniemieckich rolników. Odrzucił więc kategorycznie projekt Komisji EWG w sprawie cen rolnych na rok gospodarczy 1985/1986, który przewidywał raczej ich stabilizację niż podwyżkę (dla EWG +0,1%, dla RFN +0,3%), tym bardziej że realnie ceny rolne ostatnio spadały (por. aneks — tab. 3).³⁵

W tym kontekście jest zrozumiałe, że RFN blokowała negocjacje cenowe, sprzeciwiając się zwłaszcza zaproponowanej później przez Komisję EWG redukcji cen zbóż na kolejny sezon o 3,6%, argumentując, że stanowiłoby to zbyt duże obciążenie dla zachodnioniemieckich rolników. Ostatecznie, wbrew opinii RFN, Komisja EWG decyzją z 19 czerwca 1985 r. obniżyła ceny zbóż o 1,8%. Z wyjątkiem RFN, która zgłosiła w tej sprawie ostry protest, pozostałe kraje EWG decyzję tę zaakcepto-

³² Por. *Diercke Weltstatistik 84/85, op. cit.*, s. 15.

³³ Wyjątkiem od tej zasady były nieliczne tylko kraje, w tym kilka państw członkowskich EWG — Holandia, Dania i Wielka Brytania. Por. G. Mc Crone, *The Economics of Subsidising Agriculture*. London 1962, s. 24.

³⁴ Por. W. Radkiewicz, *op. cit.*, tabela 3 na ss. 161 - 162.

³⁵ Por. *Spór o politykę rolną w EWG*. „Rynki Zagraniczne” nr 38/1985, s. 4; J. Cathie, *US and EEC Agricultural Trade Policies. A Long-run View of the Present Conflict*. „Food Policy” nr 1/1985, s. 16 oraz P. Baudin, *Les prix agricoles pour 1985/86*. „Revue du Marché Commun” nr 290/1985, s. 484.

wały, uznając jej znaczenie dla zmniejszenia nadprodukcji zbóż w EWG. W 1986 r. wprowadzono ponadto specjalne opodatkowanie producentów zbóż, przy czym RFN również w tej sprawie zgłosiła *votum separatum*³⁶.

Jak się okazuje, wspólnorynkowy poziom cen rolnych jest zbyt niski, by mógł on pokryć wysokie koszty ich produkcji w RFN i zapewnić rolnikom pożądany parytet dochodów. Sytuacja taka utrzymuje się mimo przeznaczania ze wspólnego budżetu EWG wysokich sum na interwencyjne zakupy produktów rolnych (w ostatnich latach w przedziale 3,2 - 5,3 mld DM)³⁷.

Stanowisko RFN w sprawie wspólnej polityki rolnej można zrozumieć w obliczu faktu, że kraj ten jest od lat płatnikiem *netto* do wspólnego budżetu EWG, z którego około 2/3 ogólnej sumy wydatków pochłania realizacja wspólnej polityki rolnej (ostatnio budżet ten wykazywał przy tym deficyty, pokrywane w dużej części przez RFN). W latach 1971 - 1985 wpłaty RFN do tego budżetu wyniosły 157 282 mln DM, z czego 77 248 mln DM (49,1%) stanowiły wpłaty z podatku od wartości dodanej, 54 150 mln DM wpłaty z ceł (34,4%), 11 951 mln DM z opłat wyrównawczych (7,6%) i 13 933 mln DM z innych tytułów (8,9%). Kwoty otrzymane przez RFN z tego budżetu wyniosły tylko 95 048 mln DM, z czego na interwencyjne zakupy produktów rolnych przeznaczono 42 224 mln DM (61,0%), na subsydia i różnice kursowe 24 494 mln DM (35,4%) i na inne cele 2 460 mln DM (3,6%). Podział kwot otrzymanych ze wspólnego budżetu, z braku danych, nie obejmuje 1985 r. Porównanie ogólnej sumy wpłat i wypłat wskazuje, że w latach 1971 - 1985 wpłaty *netto* RFN do wspólnego budżetu EWG przekroczyły 62 mld DM (por. aneks — tab. 4).

Przyłączenie do EWG dwóch dalszych krajów — Hiszpanii i Portugalii, skłania do przyspieszenia zmian we wspólnej polityce rolnej oraz jej finansowaniu ze wspólnego budżetu. Duży, a nie w pełni dotychczas wykorzystany potencjał produkcyjny rolnictwa państw iberyjskich zwiększa bowiem obawy o dalszy, szybki wzrost produkcji i nadwyżkowych zapasów, które już obecnie sięgają 20 mln ton zbóż, ponad 1 mln ton masła, kilkaset tysięcy ton mięsa wołowego i wiele innych produktów strefy umiarkowanej i śródziemnomorskiej. Znaczący udział w wytworzeniu istniejących w EWG nadwyżek wyżej wymienionych i innych produktów rolnych ma RFN, stąd też winna ona uczestniczyć w programie ich rozładowania, na który składa się wiele elementów. Wśród najważniejszych można wymienić dążenie do zahamowania wzrostu produkcji (zmniejszenie stopnia intensywności produkcji oraz ograniczenie powierzchni upraw), ekspansję eksportową na warunkach handlowych i specjalnych (pomoc żywnościowa), zmniejszenie importu produktów, ja-

³⁶ Por. Brak porozumienia w sprawie cen rolnych w EWG. „Rynki Zagraniczne” nr 41/1985, s. 1; Budżet EWG w fazie projektowania. „Rynki Zagraniczne” nr 52/1985, ss. 1 - 2; Fiasko maratonu rolnego EWG. „Rynki Zagraniczne” nr 56/1985, s. 1; Obniżenie cen zbóż w EWG. „Rynki Zagraniczne” nr 75 - 76/1985, ss. 1 - 2 oraz Odcinkowa reforma polityki agrarnej EWG. „Rynki Zagraniczne” nr 51/1986, s. 1.

³⁷ Por. Statistische Beihefte zu den Monatsberichten der Deutschen Bundesbank, Reihe 3, Zahlungsbilanzstatistik nr 2/1986, s. 25.

kie mogą być wytwarzane na obszarze EWG oraz przeznaczanie części produktów żywnościowych na cele przemysłowe³⁸.

Pomyślna realizacja reformy wspólnej polityki rolnej powinna dać w efekcie zahamowanie wydatków na realizację tej polityki, które — jak wynika z danych zawartych w tabeli 1 — sięgają 20 mld ECU ze środków wspólnego budżetu. Ponadto jednak poszczególne kraje obficie finansują rolnictwo z budżetów narodowych, z których pokrywane są głównie wydatki na przekształcenia strukturalne, w znikomym tylko stopniu finansowane ze Wspólnego Funduszu Rolnego — z Funduszu Orientacji (przykładowo w 1980 r. finansowanie wspólnej polityki rolnej z FEOGA wyniosło 11,9 mld ECU, a z budżetów narodowych dodatkowo 9,5 mld ECU, w tym z budżetu RFN ponad 1,6 mld ECU)³⁹.

Dezaprobata wspólnej polityki rolnej w jej dotychczasowym kształcie jest powszechna. W EWG uważa się, że pozwoliła ona osiągać cele ilościowe, tj. wzrost produkcji rolnej, ale nie stwarzała szans na realizację zadań jakościowych — poprawę efektywności gospodarowania, obniżkę kosztów produkcji rolnej i polepszenie sytuacji dochodowej rolników, a także zachowanie środowiska naturalnego. Reorientacja celów i zmiana priorytetów wspólnej polityki rolnej są więc bardzo wyraźne. Również w RFN zwraca się uwagę na konieczność szerszego uwzględnienia regionalnych, środowiskowych i dochodowych aspektów wspólnej polityki rolnej, co wymaga zmiany środków i metod realizacji tej polityki. W szczególności wymaga to, tak trudnej do zaakceptowania w RFN, obniżki gwarantowanych cen skupu produktów rolnych⁴⁰, wprowadzenia zróżnicowanych w zależności od produktu systemów gwarancji, uzupełnienia polityki cen przez system bezpośrednich subsydiów dla rolników, a przede wszystkim prowadzenia bardziej aktywnej polityki strukturalnej, dostosowanej do aktualnych trudności rejonów rolniczych⁴¹.

W polityce rolnej RFN podjęto już pewne decyzje mające na celu zahamowanie dalszego wzrostu produkcji rolnej, w tym w szczególności wycofywanie z uprawy gruntów gorszej jakości i przeznaczanie ich na cele nierolnicze, jak też przekazywanie lepszej jakości gruntów z likwidowanych małych gospodarstw osób przechodzących na wcześniejszą emeryturę młodszym rolnikom, w celu poprawy struktury agrarnej. Poza pozytywnymi skutkami ekologicznymi i strukturalnymi realizacja tych decyzji powinna przyczynić się także do poprawy jakości produktów żywnościowych wytwarzanych w RFN, do obniżki jednostkowych kosztów produkcji oraz do poprawy sytuacji dochodowej i poziomu bytowego rolników.

³⁸ Por. A. Vahl, *Comment lutter contre les excédents agricoles?* „Revue du Marché Commun” nr 285/1985, ss. 129 - 131.

³⁹ Por. P. Mailliet, *Quelle politique agricole pour demain?* „Revue du Marché Commun” nr 290/1985, ss. 472 - 473.

⁴⁰ Postuluje się obniżanie cen rolnych o 3-4% rocznie, aby po 5-6 latach nastąpił ich spadek o około 20%. Zwiększyłyby to konkurencyjność eksportu wspólnorynkowych produktów rolnych na rynku światowym. Por. H. Geiger, *Die pr vate Verwendung der ECU*, „Wirtschaftsdienst” nr 2/1984, s. 79.

⁴¹ Por. E. Guth, G. Jarchow, *op. cit.*, s. 74.

Powinna ona także, przynajmniej w dłuższym okresie, spowodować polepszenie stosunków pomiędzy EWG i innymi krajami eksportującymi produkty rolne, zarówno tradycyjnymi (USA, Kanada, Australia, Argentyna) jak i nowymi eksporterami. Obecny konflikt pomiędzy EWG a Stanami Zjednoczonymi dotyczący polityki handlu zagranicznego w zakresie produktów rolnych uważany jest bowiem — nie bez racji — za czynnik pogłębiający dezintegrację międzynarodowego systemu ekonomicznego.

IRENA RUTKOWSKA

Aneks

Tabela 1

Wydatki ze środków Wspólnego Funduszu Rolnego (FEOGA)
w mln e.j.r. (ECU)

Wyszczególnienie	1962/1963	1970	1973	1981	1984	1985
Zboża	28,0	757,4	953,0	2265,0	1650,0	
Ryż	—	46,4	11,2	62,7	47,8	2415,0 ¹
Mięso wieprzowe	0,1	42,0	90,6	127,4	195,9	163,0
Jaja i drób	0,7	15,3	21,5	101,9	70,0	124,0
Produkty mleczarskie	—	933,9	1458,5	4448,0	5441,7	6602,0
Cukier	—	184,0	127,1	739,9	1631,5	1689,0
Tuszcze	—	142,1	363,0	976,1	1967,5	2107,0
Mięso wołowe	—	26,2	16,1	1353,4	2546,8	2460,0
(Poza aneksem II)	—	22,6	23,7	294,0	382,4	402,0
Owoce i warzywa	—	38,8	34,5	730,1	1454,5	1356,0
Tytoń	—	5,0	118,3	333,2	776,4	841,0
Len i konopie	—	0,5	5,5	21,6	19,2	213,0 ²
Wino	—	—	11,7	456,7	1222,6	998,0
Ryby	—	—	1,2	27,5	15,6	.
Nasiona	—	—	14,3	38,2	42,4	.
Chmiel	—	—	4,7	7,8	8,4	.
Jedwabniki	—	—	0,3	1,0	0,6	.
Pasze suche	—	—	—	58,8	76,1	.
Strączkowe pastewne	—	—	—	32,3	139,4	.
Mięso baranie	—	—	—	258,7	433,5	451,0
Bawełna	—	—	—	33,3	88,2	.
Przeszacowania	—	—	30,0	—	—	.
Różnice kursowe	—	—	140,3	250,9	375,9	.
Wyrównania kosztów przystąpienia do EWG						
Ogólne wydatki z Funduszu Gwarancji	28,8	2214,2	3659,6	12897,5	18371,9	19875,0

⁵ Przegląd Zachodni 1/87
Przegląd Zachodni, nr 1, 1987

c.d. tab. 1

Ogólne wydatki z Funduszu Orientacji	9,0	167,3	181,7	468,4	619,9	.
Ogółem	37,8	2381,5	3841,3	13365,9	18991,8	.

¹ Za 1985 r. zboża razem z ryżem.

² Za 1985 r. len, konopie i bawełna.

Zródło: Zestawiono na podstawie danych z E. Guth i G. Jarchow, *Agrarprobleme der EG*. [W:] *Der Fischer Weltalmanach '86*. Frankfurt am Main 1985, tabela 3, ss. 69, 70 oraz D. Strasser, *Le budget 1985, son environnement politique et financier, son rejet et son établissement*. „Revue du Marché Commun” nr 289/1985, s. 432.

Tabela 2

Rozrzut dochodów w pełnych gospodarstwach rolnych w RFN
(zysk w DM na jedno gospodarstwo)

Lata	Gospodarstwa rolne ogółem	Górna ćwiartka gospodarstw rolnych	Dolna ćwiartka gospodarstw rolnych	Różnica dochodów między górną i dolną ćwiartką gospodarstw w DM
1979/1980	31 487	80 804	9 334	71 470
1980/1981	26 983	64 177	-1 310 ¹	65 487
1981/1982	28 587	66 924	885	66 039
1982/1983	33 791	75 470	2 500	72 970
1983/1984	27 569	64 391	-1 230 ¹	65 621

¹ W roku gospodarczym 1980/1981 po raz pierwszy od 1945 r. w grupie gospodarstw rolnych, mieszczących się w dolnej ćwiartce pod względem dochodowości, wpływy były niższe od wydatków, wystąpiły więc straty; po raz drugi zjawisko takie/odnotowano w roku gospodarczym 1983/1984.

Zródło: E. Guth, G. Jarchow, *Agrarprobleme der EG*. [W:] *Der Fischer Weltalmanach — Zahlen, Daten, Fakten, Hintergründe '86*. Frankfurt am Main 1985, tabela 2, ss. 59 - 60.

Tabela 3

Średnie roczne zmiany wspólnorynkowych cen produktów rolnych
(w pieniądzu krajowym — w wielkościach realnych)

Kraje	1981/1982	1982/1983	1983/1984	1984/1985	1985/1986
RFN	+1,5	+1,9	-0,2	-2,5	-1,9
Francja	+3,1	+3,3	-1,5	-2,1	-4,1
Włochy	+2,9	-6,6	-5,2	-3,9	-5,1
Holandia	+4,5	-1,6	-1,0	-3,8	-1,0
Belgia	+10,4	+6,0	+0,4	-1,4	-4,8
Luksemburg	+7,6	+4,5	-2,2	-1,8	-3,6
Wielka Brytania	-2,2	+2,4	-0,5	-4,6	-4,9
Irlandia	-3,0	-4,1	-0,3	-2,2	-4,9
Dania	+5,4	-0,6	-3,2	-4,1	-3,7
Grecja	-	-2,8	-4,3	-1,9	-3,3
EWG	+2,4	-0,4	-1,7	-3,0	-3,7

Zródło: P. Baudin, *Les prix agricoles pour 1985/86*, „Revue du Marché Commun” nr 290/1985, s. 484.

Tabela 4

Rozliczenia RFN ze wspólnym budżetem EWG
w latach 1971 - 1985 w mld DM

Lata	Wpłaty RFN do budżetu EWG		Wyплаты z budżetu EWG na rzecz RFN		Wpłaty RFN netto do budżetu EWG
	ogółem	w ramach WPR ¹	ogółem	w ramach WPR ¹	
1971	2 407	.	2 041	1 479	- 366
1972	3 880	.	2 486	1 808	- 1 394
1973	5 391	.	3 297	2 828	- 2 094
1974	5 307	.	3 486	2 902	- 1 821
1975	7 089	419	3 597	2 848	- 3 491
1976	7 745	622	4 412	3 574	- 3 332
1977	9 681	1 092	5 986	4 817	- 3 695
1978	10 679	1 100	8 396	6 761	- 2 283
1979	12 064	1 029	7 961	6 855	- 4 103
1980	12 412	893	8 313	7 036	- 4 099
1981	13 817	772	7 405	6 007	- 6 412
1982	14 613	932	7 103	5 672	- 7 510
1983	15 926	940	9 909	7 946	- 6 017
1984	17 830	1 138	10 557	8 646	- 7 272
1985	18 441	954	10 099	8 509	- 8 343
Razem za lata 1971 - 85	157 282	9 901	95 048	77 687	- 62 232

¹ WPR — wspólna polityka rolna.

Zródło: Zestawione na podstawie danych ze *Statistische Beihefte zu den Monatsberichten der Deutschen Bundesbank, Reihe 3, Zahlungsbilanzstatistik*, nr 6/1980, (za lata 1971 - 1974); *ibidem* nr 4/1982 za lata 1975 - 1977) i nr 2/1986 (za lata 1978 - 1985).

POZYCJA RFN WE WSPÓLNOTACH EUROPEJSKICH W ZAKRESIE PRAC BADAWCZYCH I ROZWOJOWYCH

I

Rola, jaką dane państwo odgrywa w określonym ugrupowaniu ekonomicznym, stanowi wypadkową działania wielu czynników. Należy do nich również pozycja, jaką to państwo zajmuje w zakresie prac badawczych i rozwojowych (B+R). Wynika to stąd, że we współczesnych czasach, w warunkach rewolucji naukowo-technicznej, prace te przekształciły się w pierwszoplanowy czynnik rozwoju gospodarczego. Bez wykozystania ich wyników w procesie produkcji nie jest do pomyślenia — na dłuższą metę — wzrost gospodarczy. Omawiając zatem rolę Republiki Federalnej Niemiec we Wspólnotach Europejskich, nie można nie scharakteryzować jej pozycji w dziedzinie nauki. Chodzi tutaj naturalnie